

Podstawy kryptografii

Andrzej M. Borzyszkowski

Instytut Informatyki
Uniwersytet Gdański

sem. letni 2022/2023

inf.ug.edu.pl/~amb/

Szyfr doskonale bezpieczny szyfry strumieniowe

Andrzej Borzyszkowski (Instytut Informatyki I) Podstawy kryptografii sem. letni 2022/2023 1 / 21

System doskonale bezpieczny

- Przestrzeń wiadomości M , kluczy K i kryptogramów C
- Funkcje szyfrowania i odszyfrowywania
  - $Enc : M \times K \rightarrow C$, być może niedeterministyczna
  - $Dec : C \times K \rightarrow M$, $Dec(Enc(m, k), k) = m$ deterministycznie
- Rozkłady prawdopodobieństwa:
  - $Pr[m = m_0]$, $m_0 \in M$, $Pr[k = k_0]$, $k_0 \in K$, niezależne rozkłady
- Def.: System jest doskonale bezpieczny, jeśli
  - $Pr[m = m_0] = Pr[m = m_0 | c = c_0]$, $c_0 \in C$
  - tzn. po poznaniu kryptogramu wiedza na temat tekstu jawnego jest taka sama jak przedtem
  - inaczej, zdarzenia $m = m_0$ oraz $c = c_0$ są niezależne
- problemik techniczny: $Pr[c = c_0] > 0$

Andrzej Borzyszkowski (Instytut Informatyki I) Podstawy kryptografii sem. letni 2022/2023 3 / 21

Andrzej Borzyszkowski (Instytut Informatyki I) Podstawy kryptografii sem. letni 2022/2023 2 / 21

Własności systemu doskonale bezpiecznego

- Wniosek 1:
  - system jest doskonale bezpieczny wtt.
 $Pr[c = c_0 | m = m_0] = Pr[c = c_0]$
  - w kryptografii asymetrycznej jest wprost przeciwnie
- Wniosek 2:
  - system jest doskonale bezpieczny wtt.
 $Pr[c = c_0 | m = m_0] = Pr[c = c_0 | m = m_1]$ dla $m_0, m_1 \in M$
- Wersja z grą:
  - Ewa wybiera dwa teksty jawne: m_0, m_1
  - Tadeusz losuje klucz k , losuje bit $b \in \{0, 1\}$, ogłasza $Enc(m_b, k)$
  - Ewa stara się odgadnąć bit b , wygrywa jeśli odgadnie
  - system jest doskonale bezpieczny wtt. Ewa odnosi sukces z prawdopodobieństwem $\frac{1}{2}$

Andrzej Borzyszkowski (Instytut Informatyki I) Podstawy kryptografii sem. letni 2022/2023 4 / 21

Vernam, Mauborgne 1918:

q w e r t y u i o p a s d f g h j k l z x c v b n m
 + p r z y k l a d t e k s t d o s z y f r o w a n i a
 = f n d p d j u l h t k k w i u z i i q q l y v o v m

f n d p d j u l h t k k w i u z i i q q l y v o v m
 - q w e r t y u i o p a s d f g h j k l z x c v b n m
 = p r z y k l a d t e k s t d o s z y f r o w a n i a

f n d p d j u l h t k k w i u z i i q q l y v o v m
 - w y k l a d e l e m e n t y k r y p t o g r a f i i
 = j p t e d g q a d h g x d k k i k t x c f h v j n e

- dowolny tekst może być tekstem jawnym
- tyle to wiadomo nie znając kryptogramu
- jedyny szyfr doskonale bezpieczny

Liczby losowe i pseudolosowe

- liczby losowe naprawdę: obserwacja zjawisk przyrody
  - pseudolosowe, generowane algorytmem deterministycznym, być może z początkowym kluczem (ziarno), nieprzewidywalność dla obserwatora, niepowtarzalność (dla różnych ziaren)
- generator liniowy: $x[n] = a \cdot x[n-1] \oplus b \pmod k$
  - wystarczający do testowania programów itp.
  - bezwartościowy do kryptografii (przewidywalność)
- funkcje nieodwracalne: łatwo wyliczyć $f(x)$ ale trudno odwrócić
  - s ustalone, $x[n] = f(s + n)$, $b[n]$ = ostatni bit $x[n]$
  - np. algorytm DES albo SHA
- generator Blum-Blum-Shub: $x[n] = x[n-1] \cdot x[n-1] \pmod k$, $b[n]$ = ostatni bit $x[n]$

- $c = m \oplus k$, gdzie $m, k, c \in \{0, 1\}^\ell$, tzn. ciągi bitów długości ℓ
  - $\Pr[c = c_0 | m = m_0] = \Pr[m \oplus k = c_0 | m = m_0] = \Pr[m_0 \oplus k = c_0] = \Pr[k = m_0 \oplus c_0] = (\frac{1}{2})^\ell$
  - zakładając jednostajny rozkład klucza otrzymujemy warunek doskonałego bezpieczeństwa
- Klucz użyty powtórnie oznacza umożliwia analizę częstotliwości
  - jeśli $c = m \oplus k$ oraz $c' = m' \oplus k$ (ten sam klucz k)
  - to $c \oplus c' = m \oplus m'$
  - umożliwia to analizę podobną do analizy szyfru Vigenere'a
- jeśli szyfr jest doskonale bezpieczny, to moc $K \geq |M|$
- tw. Shannon'a: szyfr jest doskonale bezpieczny wtt
  - rozkład wartości klucza jest jednostajny
  - relacja $Dec \subseteq C \times K \times M$ jest funkcyjna w każdym argumencie

Przesuwane rejestry

- LFSR (linear feedback shift register)
- generator $b[n+5] = b[n] \oplus b[n+2]$ ma okres 31

1 1 0 1 1 1 0 1 0 1 0 0 0 0 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 1 0 0 0 1 1 0 1 1

  - ale $b[n+31] = b[n] \oplus b[n+3]$ ma okres $2^{31} - 1 = 2 \cdot 10^9$
  - tzn. 31 bitów wyznacza ciąg pseudolosowy 2 Gb
- łatwa implementacja jako rejestr 32 bitowy
- kryptoanaliza: sam szyfrogram nic nie daje
  - para tekst jawny+zaszyfrowany daje natychmiast fragment klucza $x_1, x_2, \dots$
  - wówczas można próbować rozwiązać równanie $AC = B$ z niewiadomą C , gdzie $A[i, j] = b[i + j + 1]$, $B[l] = b[m + l + 1]$, najpierw trzeba zgadnąć wymiar m
  - tw. Jeśli A_k jest macierzą dla wymiaru k , to $\det(A_m) = 1$ dla prawidłowego wymiaru i $\det(A_k) = 0$ dla $k > m$

- generator redukujący
  - generujemy dwa ciągi bitów, $a[i]$ oraz $b[i]$
  - i -ty bit generowany =
    - znaleźć i -tą jedynekę w b , jej numer jest j
    - wynikiem jest $a[j]$
  - nie ma dowodu, ale wydaje się, że jest to niezły generator
- generator kombinacji
  - ustalamy funkcję nieliniową $f : \{0, 1\}^k \rightarrow \{0, 1\}$
  - używamy k generatorów liniowych, ostatecznym wyjściem jest wynik tej funkcji, tzn. $a[i] = f(a_1[i], \dots, a_k[i])$
- generator filtrów: zamiast kilku generatorów używany jest jeden z kolejnymi bitami: $b[i] = f(a[i \cdot k + 1], \dots, a[i \cdot k + k])$
  - następny bit jest generowany po k rundach

Złożoność obliczeniowa

- System doskonale bezpieczny (*perfect security*):
  - klucz musi być co najmniej tak długi jak tekst jawny
  - i użyty tylko jeden raz
  - założenia zbyt ograniczające praktyczne zastosowania
- Bezpieczeństwo obliczeniowe (*computational security*):
  - system musi być bezpieczny wobec obliczeń możliwych do wykonania w rozsądnym czasie
  - bezpieczny z prawdopodobieństwem bliskim 1
  - tzn. dopuszczamy możliwość złamania szyfru przypadkiem albo wskutek długich obliczeń
- Założenia: złożoność szyfru mierzona jest parametrem n , przeciwnik działa w czasie wielomianowym ($C \cdot n^c$ dla pewnych C i c)
  - system jest bezpieczny jeśli prawdopodobieństwo złamania jest mniejsze niż n^{-c} dla dowolnego c

- przykład: $k = 3$, kombinacja $f(x_1, x_2, x_3) =$ najpopularniejszy z bitów długości rejestrów np. 30, 31, 32
- założenie: znamy tekst jawny długości np. 100 bitów, czyli również strumień tej samej długości
- atak siłowy wymaga wypróbowania 2^{93} możliwych rejestrów początkowych i zbadania, czy wynik generowania jest równy strumieniowi
- $f(x_1, x_2, x_3) = x_i$ dla $\frac{3}{4}$ przypadków dla każdego z i
- czyli testujemy 2^{32} rejestrów początkowych i sprawdzamy czy generowany strumień pokryje się w ok. $\frac{3}{4}$ ze znanym strumieniem
- w sumie trzeba przetestować 2^{33} możliwych stanów początkowych, całkowicie wykonalne zadanie
- dobra funkcja kombinacji nie powinna posiadać korelacji wyniku z argumentami

Teoria złożoności

- Algorytm działa w czasie wielomianowym (na wejściu x)
  - wynik jest wyprodukowany po $p(|x|)$ krokach, p – pewien wielomian
- Algorytm probabilistyczny działa w czasie wielomianowym
  - jeśli dodatkowo odczytuje co najwyżej $p(|x|)$ losowych bitów
  - oznaczenie PPT
- Obie klasy algorytmów są zamknięte na złożenia i inne operacje
- Funkcja f jest zaniedbywalnie mała
  - jeśli

$$\forall p. \exists N \in \mathbb{N}. \forall n > N. f(n) < \frac{1}{p(n)}$$

– np. 2^{-n} , $2^{-\sqrt{n}}$, $n^{-\log n}$

- Funkcje zaniedbywalnie małe są zamknięte na dodawanie i mnożenie przez wielomian

- $Dec : K \times C \rightarrow M$
  - $|K| \leq |M| \approx |C|$, dużo mniejsza przestrzeń kluczy
- Atak brutalny
  - zastosowanie każdego możliwego klucza
  - $Dec(K, c_0) \subseteq M$
  - albo atak z parą $\langle c_0, m_0 \rangle$ i wówczas znajdujemy $Dec(k_0, c_0) = m_0$
  - albo trzeba jakoś wiedzieć, że k_0 jest kluczem
  - prawdopodobieństwo znalezienia klucza = 1
- Zgadywanie
  - testujemy tylko jeden klucz, $Dec(k_0, c_0)$
  - prawdopodobieństwo znalezienia = $\frac{1}{|K|}$
- Czyli przestrzeń klucza musi być ponadwielomianowa dla parametru szyfru

Własności bezpieczeństwa obliczeniowego

- Żaden bit tekstu jawnego nie może być odgadnięty z prawdopodobieństwem znacząco większym niż $\frac{1}{2}$
  - gdyby mógł być, to dwa teksty jawne różniące się odgadywanym bitem pozwoliłyby Ewie odgadnąć tekst jawny
- Semantyczne bezpieczeństwo (obliczeniowe):

$$\forall A \in PPT. \exists A' \in PPT. \forall h(m), f(m) \in PT.$$

$$Pr[A(n, Enc(k, m), h(m)) = f(m)] - Pr[A'(n, h(m)) = f(m)]$$

jest zaniedbywalnie mała

- $h(m)$ oznacza „wiedzę” na temat tekstu jawnego
- $f(m)$ jest własnością, którą chcemy zbadać
- algorytm A korzysta z kryptogramu i tekstu jawnego
- algorytm A' nie korzysta z kryptogramu
- i daje nie gorsze wyniki
- czyli znajomość kryptogramu nie wnosi żadnej wiedzy
- Tw.: powyższe definicje są równoważne

- Doskonałe bezpieczeństwo
  - Ewa wybiera dwa teksty jawne: m_0, m_1
  - Tadeusz losuje klucz k , losuje bit $b \in \{0, 1\}$, ogłasza $Enc(k, m_b)$
  - Ewa stara się odgadnąć bit b , wygrywa jeśli odgadnie
  - system jest doskonale bezpieczny wtt. Ewa odnosi sukces z prawdopodobieństwem $\frac{1}{2}$
- Bezpieczeństwo obliczeniowe (atak tylko z kryptogramem)
  - parametr n
  - Ewa używa algorytmu PPT
  - teksty jawne mają tę samą długość (wielomianową od n)
  - klucz jest losowany dla tego parametru n
  - system jest bezpieczny, jeśli prawdopodobieństwo sukcesu Ewy $< \frac{1}{2} +$ zaniedbywalnie mała

Pseudolosowość

- Dany ciąg s (seed, ziarno) długości n , zadanie: wygenerować ciąg $G(s)$ długości $\ell(n) > n$, długość ℓ jest wielomianowa
  - jeśli ciąg s jest losowy, to $G(s)$ „wygląda jak losowy”
  - ciągów długości n jest 2^n , ciągów dłuższych jest więcej, nie wszystkie (b. niewiele) będzie wygenerowanych
  - dla danego ciągu r długości $\ell(n)$ można sprawdzić czy jest ciągiem wygenerowanym (brutalne przeszukiwanie)
- G jest generatorem ciągów pseudolosowych, jeśli
  - $\forall D \in PPT. Pr[D(r) = 1] - Pr[D(G(s)) = 1]$ jest zaniedbywalnie mała
  - r jest ciągiem losowym długości $\ell(n)$
  - D bada czy ciąg jest losowy, gdyby badało wyczerpująco, to prawie na pewno wykryje, czy ciąg jest generowany
  - ale D ma ograniczone możliwości obliczeniowe

- Formalnie, brak dowodu istnienia jakiegokolwiek generatora
  - brak dowodów, że pewne operacje nie dadzą się wykonać w czasie wielomianowym
  - istnieją problemy, które są wystarczająco trudne przy obecnym stanie wiedzy
- Zakładamy, że generatory pseudolosowe istnieją
  - będą one skutecznie zbudowane przy założeniu, że pewne problemy są trudne

Szyfrowanie wielu wiadomości

- Ewa przygotowuje zestaw par tekstów jawnych
  - jeden z zestawów jest zaszyfrowany losowym kluczem
  - Ewa ma zgadnąć, który zestaw
  - system jest bezpieczny dla szyfrowania wielokrotnego, jeśli prawdopodob. sukcesu $< \frac{1}{2} +$ zaniedbywalnie mała
- Twierdzenie: jeśli szyfr jest bezpieczny dla szyfrowania wielokrotnego, to szyfrowanie musi być niedeterministyczne
  - dw.: Ewa przygotowuje $\langle m_0, m_0 \rangle$ oraz $\langle m_0, m_1 \rangle$
  - i widzi, czy kryptogramy są równe, czy różne
- Szyfr strumieniowy
  - znajomość $G(k) \oplus m_0$ oraz $G(k) \oplus m_1$ pozwala obliczyć $m_0 \oplus m_1$
  - to tak jak dwukrotne użycie szyfru jednorazowego
  - *The Misuse of RC4 in Microsoft Word and Excel*
<http://eprint.iacr.org/2005/007>

- Idea jak z szyfru jednorazowego
  - generowanie klucza: losowy długości n ,
  - szyfrowanie: $Enc(k, m) = G(k) \oplus m$ dla m długości $\ell(n)$
  - odszyfrowanie: $Dec(k, c) = G(k) \oplus c$
- Na pewno nie ma doskonałego bezpieczeństwa
  - klucz krótszy od tekstu jawnego (tw. Shannona)
- Jeśli generator G jest pseudolosowy, to szyfr jest obliczeniowo bezpieczny
  - dw.: gdyby nie był, to Ewa odróżniłaby ciąg pseudolosowy od naprawdę losowego
- Generatory w praktyce
  - RC4: jest niezły, ma pewne ograniczenia (pierwsze bity)
  - generatory z przesuwającym rejestrem: w zasadzie nie spełniają warunków bezpieczeństwa

Szyfry strumieniowe dla wielokrotnego szyfrowania

- Tryb synchronizacji
  - każde użycie funkcji szyfrującej zaznacza zużytą część ciągu pseudolosowego
  - nigdy dwa teksty nie będą szyfrowane tym samym ciągiem
  - strony protokołu muszą pamiętać stan generatora pseudolosowego
- Szyfrowanie jest bezpieczne i jest deterministyczne
  - ale nie podpada pod ogólny schemat szyfrowania
  - funkcja szyfrująca zależy również od „stanu rejestru”

- Tryb asynchroniczny
  - generator korzysta z dodatkowego wektora inicjalizacji
  - ciąg pseudolosowy $G(s, IV)$, spełnia własności dla łącznego rozpatrywania, tzn. jako funkcji pary $\langle s, IV \rangle$
  - funkcja szyfrowania: $Enc(k, m) = \langle IV, G(k, IV) \oplus m \rangle$
  - funkcja odszyfrowania: $Dec(k, \langle IV, c \rangle) = G(k, IV) \oplus c$
  - szyfrowanie jest niedeterministyczne, każde szyfrowanie tego samego tekstu jawnego daje inny wynik
- Para $\langle s, IV \rangle$ może być uważana łącznie za ziarno
  - niektóre generatory pseudolosowe można łatwo przerobić na generator z wektorem inicjalizującym
  - niektóre taki wektor mają naturalnie obecny
  - niektóre generatory nie nadają się do wielokrotnego szyfrowania